

ANTROPOLOGISATION OF THE CONTENTS OF TEACHING THE COURSE OF HISTORY OF UKRAINE IN HIGHER SCHOOL AS AN INSTRUMENT OF FORMING SPIRITUAL VALUES OF STUDENTS

T. M. Baklashova

The article is devoted to the analysis of the possibilities of application of the methodological approach of antropologisation of the content of teaching the course of history in higher school. It is proved, that the named approach helps to optimize the formation of three methodological principles: teaching of history as the history of everyday life, civilizing approach to the content of historical knowledge, and understanding of the historical process as the history of ideas.

Keywords: *Spiritual values, antropologisation of history, the course of History of Ukraine, higher school pedagogy.*

Баклашова Тамара Михайлівна – старший викладач кафедри культурології, естетики та культури Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: cult.ddpu@gmail.com

Baklashova Tamara Mykhaylivna – Senior Lecturer, Department of Culturology, Aesthetics and History, Donbass State Pedagogical University (Slovians'k, Ukraine). E-mail: cult.ddpu@gmail.com

УДК [37.017.92+316.628]:378

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ПОТРЕБА ЯК ДУХОВНА ДОМІНАНТА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Н. О. Барвіна

Статтю присвячено питанню художньо-естетичного виховання студентської молоді. Визначені дефініції «художньо-естетичне виховання», «художньо-естетична потреба». Розглянуто концептуальні аспекти та основні напрямки досліджень проблем художньо-естетичного виховання у вищих навчальних закладах. Визначено чинники формування художньо-естетичних потреб особистості у системі людських цінностей. Проблема виховання художньо-естетичної потреби розглядається як домінанта сучасної вищої освіти.

Ключові слова: *потреба, художньо-естетична потреба, художньо-естетичне виховання, співвідношення «естетичного» і «художнього», духовні потреби.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Формування особистості людини триває все життя, втім період навчання у вищій школі відіграє особливу роль у цьому процесі. Саме в цей час у студента закладаються основи тих якостей людини і спеціаліста, з якими він ввійде в нову для нього атмосферу професійної діяльності.

Місія університетів в усі часи полягала в тому, щоб підготувати для суспільства спеціалістів такого рівня, які могли б бути не тільки високопрофесійними фахівцями, здатними до наукових пошуків та їхнього втілення у будь-яку сферу виробництва, але й висококультурними, творчими, інтелігентними, високоморальними, благородними людьми, спроможними транслювати найвищі людські цінності у суспільство. Саме випускники університетів склали інтелектуально-культурну еліту суспільства і привносили особливий стиль в життя інтелігенції, яка завжди була втіленням патріотизму, уболівання за долю Батьківщини [3, с. 15-16].

Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Концепція педагогічної освіти, Закон України «Про вищу освіту», Концепція національного виховання, а також концепції естетичного виховання орієнтують вищу школу на здійснення комплексу заходів щодо прилучення студентської молоді до художньо-естетичної культури, до різних видів мистецтва, до слова як засобу духовного самовираження індивіда, до розвитку здібностей творчого засвоєння соціокультурного досвіду суспільства, до формування художньо-естетичної потреби.

Як зазначає академік НАПН України Г.П. Шевченко, «освіта в новому столітті повинна: відповідати духовним потребам людини; сприяти виробленню особистої філософії і власної системи цінностей людини; виховувати смак до літератури, музики і мистецтв...» [3, с. 17].

Художньо-естетична потреба характеризує духовно-культурне, емоційне і інтелектуальне життя людини, виходячи з імперативів краси, і проявляється в системі соціальних та індивідуальних цінностей. Значущим чинником формування художньо-естетичних потреб, художньо-естетичного становлення, залучення особистості до висот загальнолюдських ідеалів і культурно-історичних досягнень є

мистецтво театру, художнього слова, музики, «проникаюче в серце людське так глибоко, що може зображувати переживання душі» (Ф. Стендаль).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Для дослідження педагогічного аспекту проблеми виховання художньо-естетичних потреб як домінанти сучасної вищої освіти необхідно проаналізувати змістовні основи категорій: «художньо-естетичне виховання», «художньо-естетична культура особистості», співвідношення «естетичного» і «художнього», а також розглянути сутнісні особливості поняття «художньо-естетична потреба» у філософській, педагогічній, культурологічній, психологічній літературі. аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес вчених до проблеми художньо-естетичного виховання. означену проблему у психолого-педагогічній науці вивчали Є.Басін, В.Бугайова, В. Бутенко, О.Буров, Г.Волкова, В.Грязева-Добшинська, В.Іванов, М.Каган, М.Кіященко, І.Коніков, В.Крутоус, М.Лейзеров, Б.Лихачов, Г.Локарева, В.Мартинов, Л.Масол, В.Мацюк, В.Міхальов, О.Оніщенко, М.Опанашук, О.Торшилова, У.Суна, Л.Столович, Л.Печко, Г.Шевченко, Р.Шульга, Н.Яранцева та ін.

Важливими для усвідомлення процесу художньо-естетичного виховання студентської молоді є дослідження таких вчених, як Н.Аніщенко, Н.Богданова, Е.Борисова, Н.Бутенко, О.Дем'янчука, З.Гіптерс, А.Капської, А.Комарової, Л.Кондрацької, Н.Крилової, С.Мельничука, Н. Миропольської, О.Семашка, Л.Смирнової, Г.Падалки, Ю.Пастухової, Г.Петрової, А.Рудневої, О. Рудницької, Т.Танько, Г.Шевченко та ін.

У філософській літературі проблеми естетичного виховання засобами мистецтва та його ролі в розвитку особистості знайшли чільне місце у працях М.Бахтіна, Ю.Борева, О.Бурова, А.Зися, І.Зяюна, В.Іванова, О.Лосєва, Ю.Лотмана, М.Мамардашвілі, Л.Столовича, П.Флоренського та ін., у тому числі українських філософів О.Воєводіна, Г.Квасова, А.Комарової, С.Кримського, Л.Левчук, В.Лобаса, В.Мазепи, В.Михальова, О.Семашка, Р.Шульги та ін.

Проблеми теоретичних основ естетичного виховання розроблялися педагогами-класиками (Я.Коменський, А.Макаренко, Й.Песталотці, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський) і сучасними вченими (В.Бутенко, І.Зяюн, Є.Квятковський, Л.Масол, Б.Неменський, Г.Падалка, Т.Рейзенкінд, Г.Шевченко та ін.).

Багато уваги естетичному вихованню засобами мистецтва приділяється зарубіжними вченими. Провідні спеціалісти в цій галузі – С.Доббе, Е.Ейзнер, Х.Гарднер, Т.Монро, В.Ланьєр, В.Лоуенфельд.

До поняття «потреба» в її академічному розумінні зверталися у своїх працях А.Здравомислов, Є.Льїн, М.Кветний, М.Каган, Л.Коган, О.Леонтьєв, В.Магун, А.Маслоу, Г.Мусін, К.Платонов, С.Рашидова, О.Семашко, М.Філіппов. Значний внесок, зроблений у розробку системи виховання художньо-естетичних потреб у молоді, належить В.Ф. Асмус, М.С. Когану, А.Ф. Лосєву, Д.С. Лихачову, М.Ф. Овсянникову.

Дослідженню художньо-естетичного виховання присвячені дисертації Г.Баталіної, Е.Борисової, Р.Дзвінки, М.Долматової, І.Єненко, О.Івушкіної, Н.Могилевської, Т.Мороз, В.Швирки, І.Ушакової.

Аналіз праць з проблеми нашого дослідження показав, що, незважаючи на висвітлення вченими різних його аспектів, лише в незначній кількості робіт розкриваються питання, пов'язані з розвитком художньо-естетичних потреб у молоді, і практично відсутні дослідження, присвячені вихованню художньо-естетичних потреб у студентів як домінанти сучасної вищої освіти.

Мета статті. У статті здійснена спроба розкрити поняття «художньо-естетична потреба» як домінанта сучасної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивна потреба впливу художньо-естетичних цінностей на студентську молодь пов'язана з природою естетичного та функціями мистецтва. Науковці з цього приводу справедливо зазначають, що драматизм сучасної цивілізації і тих суспільних процесів, які вона зумовила, наполегливо вимагає експлікації, тобто максимального виявлення людського початку у кожній особистості, наповнення власне людським змістом людського буття. І саме мистецтво, завдяки своїй специфічності художньо-естетичного бачення світу і ідеального прогнозування майбутнього, здатне змінити світовідношення сучасної людини, сучасного студента, підрастаючих поколінь [16, с. 8].

Художньо-естетична потреба – це комплекс внутрішніх вимог свідомості до емоційно-інтелектуальної оцінки явищ дійсності і мистецтва з позиції гуманістичного естетичного ідеалу, активне прагнення до сприйняття і освоєння прекрасного і боротьба проти потворного у всіх його проявах. Художньо-естетична потреба – найважливіша складова духовного обличчя особистості. Від ступеня сформованості художньо-естетичної потреби в людині залежить її

інтелігентність, творча спрямованість прагнень і діяльності, особлива натхненність у відношенні до світу та інших людей, здатність до естетичного відчуття, реалізації себе в різноманітно багатому і прекрасному світі «іншої природи», тобто культури.

Художньо-естетичні потреби займають важливу сходинку в ієрархії потреб. Багатопланові проблеми художньо-естетичних потреб особистості досліджували відомі філософи (В. Ф. Асмус, М. С. Коган, А. Ф. Лосев, Д. С. Лихачов, М. Ф. Овсянников та ін.). Розглядаючи потребу як творчу діяльність, педагоги, психологи та методисти підкреслюють її стимулюючу роль у розвитку інтересів, придбанні нових знань, розширенні кругозору, формуванні морально-естетичних норм і художньо-естетичних потреб. Все це дає ґрунтовну методичну базу для осмислення проблеми.

Для більш повного і глибокого аналізу поняття «художньо-естетична потреба» слід розглянути зміст поняття «потреба». Проблеми виховання потреб особистості розглянуті в філософській, педагогічній та психологічній літературі. Структура потреб особистості включає: духовні (естетичні, моральні, творчі, пізнавальні та ін.) і матеріальні потреби. Нині філософія розглядає потребу як «одну з найглибших основ, що входить до складу особистості та свідчить про рівень її розвитку». Потреби називають «рушійною силою розвитку» як суспільства, так і самої людини, адже саме заради задоволення потреб здійснюється людська діяльність [15, с. 376]. Український педагогічний словник визначає потреби як стан «живого організму людської особистості, соціальної групи чи суспільства у цілому, що виражає необхідність у чомусь, залежність від об'єктивних умов життєдіяльності та є рушійною силою їхньої активності» [4, с. 266]. Ще видатний український філософ, мислитель, письменник, педагог і мовознавець XVIII століття Г. Сковорода [11, с. 408] визнавав існування двох сторін життя людини: внутрішньої – духовної, і зовнішньої – матеріальної. Він наголошував на необхідності духовного розвитку нації, піклуючись про внутрішню досконалість людини.

Засновник гуманістичної психології А. Маслоу виділив п'ять груп потреб людини. Він припустив, що всі потреби людини вроджені, або інстинктивні, і що вони організовані в ієрархічну систему пріоритету або домінування. Потреби в порядку їх черговості за А. Маслоу [19]: фізіологічні потреби; потреби у безпеці; потреби у приналежності і любові; потреби у визнанні; потреби у самоактуалізації, чи потреби

особистого вдосконалення, потреби у пізнанні і розумінні, естетичні потреби.

Ієрархію людських потреб за А. Маслоу можна уявити і в наступному вигляді (від низу до верху): *фізіологія, безпека, любов, повага, самоактуалізація, пізнання, естетика*.

Причому останні три рівня: «самоактуалізація», «пізнання» і «естетика» в загальному випадку називають «потребою в самовираженні». А. Маслоу [19] охарактеризував самоактуалізацію як бажання людини стати тим, ким вона може стати. Людина, яка досягла цього вищого рівня, прагне повного застосування своїх талантів, здібностей і можливостей своєї особистості. Самоактуалізуватися – означає стати тією людиною, якою можливо стати, досягти вершини своїх можливостей. Чим вище духовний розвиток людини, тим більше значення мають для неї найвищі потреби. Саме на цьому вищому рівні ієрархії потреб люди найбільш відрізняються один від одного.

Художньо-естетичні потреби відносяться саме до цієї, найвищої групи потреб. Діяльність людини по задоволенню своїх потреб не обмежується отриманням наявних цінностей та володінням ними, вона включає в себе творчу зміну середовища шляхом створення нових цінностей. В основі класифікації духовних потреб, прийнятої в сучасній психології, лежать ті види людської діяльності, в процесі яких людина освоює та сприяє розвитку навколишньої дійсності. Потреби людини не є сталими, вони знаходяться у розвитку, зазнають змін, виступають як вихідні спонукачі діяльності особи, відображають об'єктивні умови існування людини і є одною з важливих форм зв'язку особи з навколишнім світом. ...потреби виступають своєрідним показником культурного рівня соціального суб'єкта. Розвиток культури, її прогрес органічно включає і розвиток потреб [10, с. 116].

У структурі духовних потреб людини сучасного суспільства значне місце займає потреба в сприйнятті творів мистецтва, в насолоді прекрасним, в постійному спілкуванні з мистецтвом, в самовираженні в ньому, в розвитку художнього кругозору, естетичного смаку, художніх здібностей, в оволодінні вміннями і навичками художньо-прикладної діяльності, в прагненні вносити красу в навколишнє життя, в навчання, в працю і побут. Тобто, художньо-естетичні потреби відносяться до найвищих духовних потреб людини.

Сформовані духовні, художньо-естетичні потреби є найважливішою складовою загальної культури особистості. Поняття культура досить широко висловлює всі форми духовного життя

людини – розумової, релігійної, етичної. Система потреб людини, з точки зору філософії, естетики, соціології, етнології, культурології, психології та педагогіки, є найважливішою соціально-психологічною характеристикою особистості і будь-якої групи людей. Потреба виникає в результаті певного стану процесу взаємодії із середовищем. Хоча генезис естетичних потреб бере початок у матеріальній сфері, їх характеризує безкорисне ставлення суб'єкта до об'єкту. Вони є вихідним імпульсом для творчого сприйняття світу та перетворення його за законами краси. Естетичні потреби є першоелементом у структурі естетичної свідомості, основою, на якій побудована естетична культура особистості і суспільства, адже «рівень естетичних потреб – це рівень не лише естетичної культури особистості, а й її культури у цілому» [18, с. 266].

Художньо-естетичні потреби формуються внаслідок власних зусиль кожної окремої людини, якщо в неї є *духовні запити: релігія, мистецтво, художня творчість*. Розвиток художньо-естетичних потреб збагачує людину у цілому, значно впливає на її інтелектуальну та емоційно-вольову сфери, пробуджуючи бажання спілкуватися з мистецтвом та уможливаючи його активне сприйняття. Формування художньо-естетичних потреб особистості зумовлене багатьма факторами, притаманними емоційному світу людини. Це – особливий клас цінностей, своєрідність яких визначається «специфічним характером естетичного ставлення людини до дійсності – безпосереднім, чуттєво-духовним, безкорисним сприйняттям, орієнтованим на пізнання й оцінку змістовної форми, структури, міри організованості та впорядкованості об'єктів» [18, с. 392-393]. Цей процес починається у дитинстві під впливом знайомства з естетичними цінностями. На думку М.С. Кагана, у процесі художньо-естетичної діяльності в дитини можуть бути сформовані естетичні потреби, які існуватимуть на перших етапах у вигляді радісних відчуттів від процесу та наслідків власної діяльності, вмінь і навичок, що поступово удосконалюються, від свободи володіння своїм тілом, рухами, мовою, поведінкою. В цей час уже формуються естетичні установки дитини на основі естетичних потреб і досвіду їх задоволення; розвиток усвідомленого ставлення до своїх власних естетичних потреб, установок, переживань, первинних естетичних суджень, смаків [6, с. 81].

Аналіз сучасних досліджень проблеми художньо-естетичного виховання у вищих навчальних закладах показує, що вона цікавить як

теоретиків, так і практиків. Іншими словами, дослідження проводяться за декількома напрямками: *теоретично-аналітичним* (обґрунтування актуальності художньо-естетичного виховання студентів в сучасних умовах, аналіз досягнень попередників і на цій основі побудова нової моделі художньо-естетичного виховання з урахуванням нових реалій тощо); *практично-методичним* (визначення принципів, конкретних засобів, методів та методик, технологій, шляхів застосування комунікаційно-інформаційного середовища у художньо-естетичному вихованні студентів різної спеціалізації тощо); *порівняльним* (дослідження естетичних традицій та систем естетичного виховання у різних країнах світу та рекомендації щодо впровадження найкращих здобутків на вітчизняних теренах); *вивчення та узагальнення існуючого досвіду художньо-естетичного виховання у вищих навчальних* [17, с. 11-12].

Згідно з М. Каганом, «Естетичне виховання покликане ... формувати у молодих людей найбільшу широту естетичних потреб, універсальність естетичного ставлення до світу» [6, с. 62]. За трактуванням І. Зязюна, естетичне виховання досягає мети, коли спирається на певний рівень розвитку всіх сторін особистості. Найзагальнішою, творчою він вважає естетичну потребу, яка синтезує у собі всі сутнісні сили людини, у тому числі й моральні. Отже, естетичне виховання, наголошує І. Зязюн, як засіб морального, трудового розвитку, виконує різні функції. Основою з них він визначає ознайомлення з естетичними цінностями, осягнення естетичної міри предметів, явищ дійсності, процесів, – що сприяє формуванню цілісного погляду на світ [5, с. 40-41]. В. Сухомлинський надає певної спрямованості пізнавальній і творчій діяльності учня, розвитку і задоволенню його духовних запитів у процесі багатогранної діяльності, охоплює всі сфери духовного життя особистості, що формується [12, с. 373]. Основним завданням естетичного виховання, на думку педагога, є завдання навчити бачити в красі навколишнього світу, в красі людських стосунків духовне благородство, доброту, сердечність і на цій основі утверджувати прекрасне в самому собі [13, с. 177].

Естетичне виховання на відміну від інших видів виховання спрямоване перш за все на пробудження в особистості почуттєво-емоційної сфери і в органічній єдності з інтелектуальним і моральним включає молодь в ціннісний контекст реального життя суспільства і всього людства. Художньо-естетичне виховання надає можливість кожній особистості оцінювати явища дійсності кризь призму найвищих

духовно-моральних та художньо-естетичних ідеалів. Ідеї збагачення естетичної свідомості, художньо-естетичного сприйняття, накопичення художньо-естетичного досвіду, активізації художньо-естетичної творчої діяльності вчені пов'язують з розвитком культури особистості, яка має на меті усвідомлення необхідності свободи прояву всіх творчих можливостей. Слід додати, що мова йдеться як про загальну культуру особистості, так і про естетичну та художню [17, с. 9-10].

М. Киященко та М. Лейзеров визначали естетичне виховання як цілеспрямовану систему виховання людини, здатної з позиції естетичного ідеалу сприймати і оцінювати прекрасне, досконале в житті і суспільстві, здатної жити і творити «за законами краси, законами естетичної досконалості». Художнє виховання вони розглядали як процес цілеспрямованого впливу засобів мистецтва, який сприяє формуванню у вихованців естетичних почуттів і художніх смаків, любові до мистецтва, вміння розуміти його та насолоджуватися ним, розвивати та реалізовувати власні творчі здібності [7, с. 15-16].

Умовами, що забезпечують педагогічну ефективність включення в навчальний процес мистецтва як засобу виховного, емоційно-естетичного впливу є: продумана методика аналізу і опису творів мистецтва в єдності змісту і форми, спрямована на активізацію студентів; виділення творів мистецтва як самостійної духовної цінності; створення емоційно-естетичної атмосфери в аудиторії; врахування особливостей навчального предмету; організація спілкування студентів з мистецтвом у позанавчальний час. Мистецтво, зауважує Б. Ліхачов, є форма суспільної свідомості, відображення реальної діяльності за допомогою художньо-образних узагальнень, що викликають в людині ідейно-емоційне, естетичне ставлення до явищ світу. Твори мистецтва носять конкретно-історичний характер і містять в собі як неминущі духовно-естетичні цінності, так і ідеї, що віддають данину часу. Слід звернути увагу, що вічним факелом духовності є мистецтво, яке запалює серця і душі людей ідеєю до творіння і збереження вищих людських якостей і утвердження ідеалів прекрасного, які поєднують в собі духовність, моральність і естетичну наповненість. Саме у мистецтві представлені ідеальні образи людських відносин, вчинків, духовно-моральних переживань. Мистецтво здатне познайомити сучасне покоління з почуттями і переживаннями багатьох попередніх поколінь, збагатити індивідуальний життєвий досвід життєвим досвідом людей, що жили в різні історичні епохи, в різних культурах і цивілізаціях. Художній образ, представлений у мистецтві, дозволяє

молоді відчутти, пережити красу кохання, красу людської любові [3, с. 30].

Художнє виховання здійснюється як в процесі спілкування з художніми творами мистецтва, так і в ході практичного поглинання у художню творчість, яка приводить до формування естетичного ідеалу, розвитку художнього смаку, прагнення діяти «за законами краси». Мистецтво володіє своєю функцією художнього пізнання світу, формування естетичного ставлення до життя, творчого начала і загального розвитку в людині [9, с. 12].

Безперечно, людина – істота естетична. Сучасні дослідження з нейроестетики (І.І. Тулупов, М.І. Шевандрин) показують, що ця ознака генетично закріплена специфічними функціями кори головного мозку і має прояв у формі існування механізмів народження естетичного задоволення. Емпіричним матеріалом, який доводить реальність феноменів прояву у досвіді людини, є сприйняття інформації у творах мистецтва (включаючи його види: музику, архітектуру, дизайн та ін.) [14, с. 49-56]. Здійснені спроби психологічного аналізу впливу естетичного на особистість з чотирьох позицій: М.Е. Марков (з позиції функціональної теорії мистецтва), О.О. Леонтьєв (з позиції комунікативного підходу до дослідження психологічної специфіки впливу мистецтва), М.С. Каган, Н.Б. Берхін (з позиції аксіологічних уявлень про природу мистецтва), Б.П. Юсов (з позиції аналізу функціональної сторони системи мистецтва у плані співвідношення мистецтва і реального життя людини) [1, с. 232].

Проблема художньо-естетичного виховання спирається на співвідношення естетичного і художнього, в якому естетичне є загальним, універсальним, а художнє – одиничним. Художні цінності володіють відносною самостійністю, специфічністю і, в той же час, є носіями всезагального-естетичного, оскільки і естетичне включає одиничне, художнє [17, с. 37]. Всі існуючі підходи до вирішення проблеми співвідношення естетичного і художнього можна звести до наступного:

- естетичне тотожне художньому, дані терміни синонімічні;
- естетичне і художнє абсолютно не пов'язані один з одним, існують як паралельні феномени з ієрархічним зв'язком;
- естетичне ширше художнього, тобто відноситься до всього навколишнього світу, тоді як художнє відноситься тільки до мистецтва.

Займаючись художньо-естетичним виховання студентів засобами мистецтва треба, безумовно, бути орієнтованими на інтеграцію класичної і масової культури, класичного і масового мистецтва, традиційних і нових форм поширення цінностей. Естетичне виховання студента може здійснюватися й у некерованому потоці випадкових стосунків у структурі вищого навчального закладу, однак естетична особистість повніше й ефективніше формується в спеціально створеній системі, під якою розуміємо «сукупність послідовних, взаємозалежних, керованих викладачем естетичних впливів на учнів як засобами мистецтва, так і самим життям, що сприяють формуванню естетичних потреб, почуттів, художніх смаків і поглядів» [16, с. 3-4]. Організатору виховної роботи, керівникові творчої студії, викладачеві доцільно буде використовувати систему естетичного виховання, структурні елементи якої введені на рівні багатоаспектних зв'язків, реалізованих у таких умовах: інтеграція мистецтва у всі форми професійної підготовки фахівців; дотримання принципів діалогу культур; створення багатогранного художньо-естетичного середовища. За твердженням науковців і педагогів, у коло сучасної теорії естетичного виховання, її категорій і понять у XXI столітті не можуть не ввійти глобальні орієнтири гуманістичного, багатоаспектного прийняття духовних цінностей людства в цілому, культури суспільства, рідної країни і кожної особистості, зокрема.

Університет є осередком науки і культури, оберегом загальнолюдських цінностей, він володіє надзвичайно потужним культурно-виховним потенціалом. Освіта людини розуміється у педагогіці як інтегративна сукупність процесів навчання, виховання та розвитку особистості. Процес виховання виступає у цій сукупності доміантним, провідним [3, с. 17].

Для того, щоб естетичне могло впливати на особистість, необхідна здатність цієї особистості переживати досвід не свого власного життя, а події, емоції та почуття, що відображаються у творах мистецтва. Особлива увага у цій концепції приділяється розвитку молоді через сприйняття естетичного.

Ю.П. Крупник та В.Є. Семенов, досліджуючи закономірності впливу творів мистецтва на особистість, відокремили ряд механізмів такого впливу: *емпатія* – спосіб розуміння іншої людини, при якому домінує не раціональне, а емоційне сприйняття; що виникає як відповідь на позитивні чи негативні переживання партнера; *рефлексія* – усвідомлення діючим індивідом того, як його сприймає партнер по

спілкуванню; *катарсис* – емоційне потрясіння, яке відчуває людина під впливом дії на неї твору мистецтва і яке здатне привести до «звільнення» від незначних переживань та думок, у результаті чого виникає стан внутрішнього очищення та зміна Я-образу в цілому [8].

Висновки. Таким чином, виявлено:

– художньо-естетична потреба – вища духовна потреба, природою якої є катарсис як прагнення особистості до гармонізації зовнішнього і внутрішнього світу, механізмами якого є ідентифікація, емпатія, саморефлексія;

– під впливом художньо-естетичних потреб в естетичній свідомості формуються уявлення про те, яким повинен бути навколишній світ і яким має бути соціальний світ особистості; відбувається зіставлення цих світів;

– виховання художньо-естетичних потреб як частина цілеспрямованої системи виховання дає можливість студентській молоді сприймати і оцінювати прекрасне, досконале в житті і суспільстві, жити і творити за законами краси, законами естетичної досконалості, з позиції художньо-естетичного ідеалу;

– включення в навчальний процес мистецтва як засобу виховного, художньо-естетичного впливу; виділення витворів мистецтва як самостійної духовної цінності; створення художньо-естетичної атмосфери в аудиторії та у позанавчальний час; врахування особливостей навчального предмета;

– необхідними умовами виховання художньо-естетичної потреби є: засвоєння студентами принципів і норм моралі; розвиток умінь самостійної художньо-естетичної орієнтації; формування соціально-цінних художньо-естетичних переконань;

– для виховання художньо-естетичної потреби необхідно пробудження і збагачення всього спектра суб'єктивної людської чуттєвості;

– потребу в прекрасному неможливо сформувати без широкої науково-естетичної освіти;

– щоб виховати стійку потребу в активній художньо-естетичній діяльності, потрібно приділити серйозну увагу розвитку практичних умінь і навичок (музичних, образотворчих, сценічних, літературних);

– процес формування естетичної потреби слід здійснювати в тісному зв'язку з ідейним, моральним і трудовим вихованням.

Критеріями ж сформованості художньо-естетичної потреби молоді М.А. Верб вважає такі: різнобічність і широта запитів в області

естетики, висока якість переваг, сталість спілкування людини з прекрасним, суспільно-естетична активність, нетерпимість до потворного, відповідність індивідуальних потреб ідеалу прекрасного [2, с. 31]. Отже, обґрунтованим в науці є той факт, що людина і її спрямованість, передусім, визначаються її потребами. Потреби визначають діяльність людини, її вчинки, пояснюють мотиви, інтереси і цінності [10, с.119].

Таким чином, багатство людини – це багатство її потреб і вміння управляти ними. Характер потреб, що належать до вищої категорії, а саме, художньо-естетичних, їхня сукупність і субординація залежать від типу особистості. Отже, на сьогодні формування художньо-естетичної потреби у представників студентської молоді як майбутньої еліти України є однією з головних умов створення духовно розвинутого сучасного суспільства.

Література

1. Бітаєв В.А. Естетичне виховання і гуманізація особи /В.А. Бітаєв. – (Державна академія керівників кадрів культури і мистецтва). – К., 2003. – 232 с.
2. Верб М.А. Эстетические потребности и духовное развитие личности. – Л.: Политиздат, 1981. – С.30-31.
3. Духовно-культурні цінності виховання людини: монографія / Г.П. Шевченко, Антоненко Т. Л., Белих О. С., Зеленов Є. А., Карпенко І. М., Крсек О. Є., Рашидова С. С., Рашидов С. Ф., Фунтікова Н. В., Шайкіна О. О. – Луганськ: Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. – 332 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
5. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву. – К.: Вища шк., 1976. – С. 40-41.
6. Каган М. С. Принципы эстетического воспитания в советской школе //Эстетическая культура и эстетическое воспитание: Кн. для учителя. /Сост.: Г.С. Лабковская – М.: Просвещение, 1983. – С. 62 – 81.
7. Киященко Н. И., Лейзеров Н. Л. Эстетическое сознание и процесс его формирования /Н. И. Киященко, Н. Л. Лейзеров. – М.: Искусство, 1981. – С. 15-16.
8. Крупник Е.П. Психологическое воздействие искусства /Е.П. Крупник. – М.: Прогресс, 2001. – 367с.
9. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций: Учеб. пособие для студ. пед. учебн. завед. и слушателей ИПК и ФПК. – М.: Прометей, 1992. – С. 12.
10. Рашидова С.С. Визначення феномену і поняття «потреба» //Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць /Гол.

- ред. Г.П.Шевченко. – Вип. 5 (68). – Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2015. – С. 116, 119.
11. Скворода Г. Твори: У 2 т. – Т. 2. - К.: Обереги, 1994.– 408 с.
  12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. /В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С. 373.
  13. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5-ти т. /В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С.177.
  14. Тулупов И.И. Психозстетика как метод исследования сферы выражения личности /И.И. Тулупов, Н.И. Шевандрин //Вопросы психологии. – 2000. - № 6. – С.49-56.
  15. Філософія: Навч. посіб. /Губерський Л.В., Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. та ін. – 3-е вид. – К.: Вікар, 2002. – 516 с.
  16. Шацкая В.Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. – М.: Педагогика, 1975. – 200 с.
  17. Шевченко Г. П., Пастухова Ю. А. Художньо-естетичне виховання студентської молоді : монографія. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – 211 с.
  18. Эстетика: Словарь /Под общ. ред. А.А.Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 445с.
  19. Maslow A.H., A Theory of Human Motivation, Psychological Review 50 (1943):370-96 – <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ПОТРЕБНОСТЬ КАК ДУХОВНАЯ ДОМИНАНТА СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Н. А. Барвина

Статья посвящена вопросу художественно-эстетического воспитания студенческой молодежи. Определены дефиниции «художественно-эстетическое воспитание», «художественно-эстетическая потребность». Рассмотрены концептуальные аспекты и основные направления исследований проблем художественно-эстетического воспитания в высших учебных заведениях. Определены факторы формирования художественно-эстетических потребностей личности. Проблема воспитания художественно-эстетической потребности у студентов рассматривается как доминанта современного высшего образования.

Ключевые слова: *потребность, художественно-эстетическая потребность, художественно-эстетическое воспитание, соотношение «эстетического» и «художественного», духовные потребности.*

**ART AND AESTHETIC NEEDS AS SPIRITUAL DOMINANT OF
MODERN HIGHER EDUCATION****N. O. Barvina**

The article focuses on art and aesthetic education of students. Definitions of the terms art and aesthetic education, art and aesthetic needs have been determined. The concept aspects and basic research directions of higher school art-aesthetic education problems have been considered. The personality art-aesthetic needs formation factors are defined. The problem of training of art and aesthetic needs in students is considered as the spiritual dominant of the modern higher education.

Key words: Need, art and aesthetic need, art and aesthetic education, the ratio of «aesthetic» and «art», spiritual needs.

Барвіна Наталія Олександрівна – аспірант кафедри педагогіки факультету гуманітарних наук, психології та педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна). E-mail: barvina.na@gmail.com

Barvina Nataliia Oleksandrivna – Applicant of the Pedagogy Department of the Faculty of Humanities, Psychology and Pedagogy of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: barvina.na@gmail.com

УДК 378.015.31:17.022.1

**НОВА ПАРАДИГМА ОСВІТИ НА СТИКУ ЕКОНОМІЧНОЇ
ТА КУЛЬТУРНОЇ ЕПОХ****М. В. Безугла**

У статті надається порівняльна характеристика поглядів сучасних учених на проблему пошуку нової парадигми освіти на стику економічної та культурної епох. Автор намагається довести необхідність зміни вектору сучасної освіти з бездумного споживання, зосередженості на матеріальному добробуті, домінуванні ринкових відносин, на формування людини олюдненої, високодуховної, висококультурної, високоосвіченої, яка спрямовує свої зусилля на покращення навколишнього світу, на самовдосконалення, на розкриття творчого потенціалу, на творення і допомогу іншим. У статті надається характеристика нової парадигми освіти, сутність